

MÜLEMMA VE ABDÜLVÂSİ-İ CEBELÎ

Sevda Aygar Bacanlı*

Tülay Koyun**

Öz

Aynı vezin ve kafiyede olmak koşuluyla bir mısra veya beyit Arapça, bir mısra veya beyit Farsça olarak nazmedilen şiirlere verilen isim olan mülemma, X. yüzyılda Fars Edebiyatı'nda ortaya çıkmıştır. Şehîd-i Belhî'nin öncüsü olduğu mülemma türü şiir Senâî, Mevlana, Sa'dî Şirazî, Hâfız gibi Arapça'ya vakıf olan güzide şairlerin şiirlerinde görülmüştür.

Bu çalışmada adı geçen şairler kadar meşhur olmayan ancak XII. yüzyılda yaşamış, Fars Edebiyatı'nda engin Arapça bilgisi ile tanınan "zu'l-belagateyn" şairlerden Abdülvâsi-i Cebelî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Aynı yüzyılda Fars şiir üslûbunun değişimine katkı sağlayarak döneme damgasını vuran Mes'ûd-i Sa'd, Ebu'l-Ferec Rûnî, Senâî gibi şairler arasında yer alması açısından önem arz eden Cebelî, kasidelerinde Arapça kelimeleri sıkça kullanmış ve karşımıza mülemma şairi olarak çıkmıştır. Bu bağlamda Cebelî'nin bir beyit Arapça, bir beyit Farsça olarak kaleme aldığı kasidesi tercüme edilip dil, üslûp açısından incelenerek, mülemma şiiri tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca mülemmanın Fars ve Arap Edebiyatları'ndaki yerine değinilmiş, o dönemde Arapça'nın Farsça üzerindeki etkisi ve önemi dile getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fars Edebiyatı, Arap Edebiyatı, İran, Fars şiiri, Mülemma, Abdülvâsi-i Cebelî.

Mulamma' and 'Abdu'l-Wâsi Jabalî

Abstract

"Mulamma'" (macaronic), which is defined as a poetic composition containing verses in Arabic and others in Persian providing that the same rhyme and meter, has appeared in the tenth century Persian Literature. This type of poem whose pioneer is Şehîd-i Belhî, has seen

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: aygar@ankara.edu.tr

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: tkoyun@ankara.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 05.05.2018

Makale Kabul Tarihi : 24.05.2018

NÜSHA, 2018; (46):143-154

in the poems of eminent poets such as Senâî, Jalalu'd-Dîn Rumî, Sa'dî Shirâzî, Hâfîz who are a mastery over both languages.

In this work, it's been surveyed the literary identity and the life of 'Abdu'l-Wâsi' Jabalî who isn't as famous as the poets mentioned but lived in the twelfth century that is known as one of the poet of "zu'l-belagateyn" who has knowledge in depth about Arabic and Persian Language. Jabalî, who is among the important poets such as Mes'ûd-i Sa'd, Abu'l-Faraj Rûnî, Senâî attracting attention by contributing to the evolution of the poetry style of Persian, didn't only use Arabic words frequently in his odes, but also he wrote the poem of mulamma'. In this context the mulamma of Jabalî which indited it by a couplet in Arabic and a couplet in Persian, has been presented which was surveyed in terms of language and literary style that's been translated from both Arabic and Persian Literature. Furthermore, it has been mentioned place of mulamma' in both literature and it has been tried to express the effect of Arabic on Persian Language and Literature and its importance at that time.

Keywords: Persian Literature, Arabic Literature, Iran, Persian Poem, Mulamma', 'Abdu'l-Wâsi' Jabalî.

Giriş

Arapçada mülemma' (ملَمَع) kelimesi, *parlamak*¹ anlamına gelen **leme'a** (لَمَعَ) kökünden türetilmiş mezîd fiil olan **lemme'a** (لَمَعَ)'nın ismi-i mef'ûlüdür. لَمَعَ fiili ise *kumaşı çeşitli renklerle boyamak*²; *atın, elbisenin, taşın veya benzeri şeylerin farklı renklerden oluşması veya (atın vücudunda vb.) alacalı renk olmak*³ şeklinde açıklanmıştır. Klasik Arap sözlüklerinin birçoğunda **mülemma'** (ملَمَع) sözcüğü ise, *çeşitli renklerden oluşan, renk renk, alacalı*⁴ anlamlarına gelmektedir.

Terim olarak klasik Arapça belagat kitaplarında bulunmayan mülemma, modern dönem bazı belagat kitaplarında şiir sanatlarından sayılmıştır. Nitekim "Mevsûa'tu 'Ulûmi'l-Lügati'l-Arabiyye" adlı eserde mülemmanın, Arap şiirinde her bir beyitin bir mısrası noktalı (مُعْجَم) diğer mısrası noktasız (مُهْمَل) harflerden oluşan kasîde olarak tanımı yapılmış ve tasannu edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir süsleme sanatı olup genellikle makâmelerde görüldüğü belirtilmiştir⁵.

Bir başka kaynakta da⁶ benzer şekilde tanımlanmış ve *cinâs mülemma* adı altında cinâsın türleri arasında zikredilmiştir. Memlûk

Dönemi şairlerinden Şafiyuddîn el-Hillî'nin bir beyitini noktalı bir beyitini noktasız harflerden nazmettiği şiirinin bir kısmı şöyledir:

بِتُّ بَيْنَ ظَنِّي فِي فَيْضِ غَيْظِ حَبِّي
لِلْهُوِّهَا وَصَدَّهَا أَوْ لِمَطَالِ الْعِدَّةِ^٧

- *Geceyi maralımdan ayrı geçirdim, ondan mahrum olmamım hiddeti içinde,*

- *Beni arzuladı mı, arzulamadı mı? Yoksa iddeti (ay hâli) uzadı diye mi?*

Kelime anlamı itibariyle mülemma, Farsça'ya Arapça'dan intikal etmiş ancak edebî bir tür olarak terim anlamını Fars Edebiyatında kazanmıştır. Zira geçmişten bu yana Arapça'ya aşına olan İranlı edîpler ve şairler Arapça kelimeler, deyimler, terkipler ile ibareleri kullanarak eserlerinin muhtevasını zenginleştirme yoluna gitmişlerdir. Zamanla şairler bununla da yetinmeyip bir mısra Farsça bir mısra Arapça veya bir beyit Farsça bir beyit Arapça şiirler söylemiş ve böylece mülemma adı verilen yeni bir edebî türün temelini atmışlardır⁸.

Fars Edebiyatı'nda ortaya çıkan ve bedî' sanatlardan sayılan mülemmanın uzun bir geçmişi vardır. Nitekim araştırmacılar bu sanatın geçmişini h. IV. yüzyıla kadar götürmüşler ve ilk mülemma şiiri h. IV. yüzyılın ilk yarısında Şehîd-i Belhî (ö.927)'nin söylediği kanısına varmışlardır. Yine Belhî'den sonra Ebû Cafer Endâdî (ö.?) adında başka bir İranlı şairin bu yüzyılın ikinci yarısında bir mülemma şiir söylediği nakledilmiştir⁹.

Fars dilinde belagete dair en eski eser olarak kabul edilen "*Tercümânu'l-Belâğa*"da mülemmanın bir belagat terimi olarak "*Aynı vezin ve kafiyede bir beyit Arapça bir beyit Farsça söylenen kasidedir.*"¹⁰ şeklinde tanımı ilk kez yapılmıştır. Eserin tespit edilen yazılış tarihinden (h.481-507 arası)¹¹ yola çıkacak olursak yukarda da değinildiği gibi Fars edebiyatında mülemmanın h.IV.yy. gibi erken bir dönemde ortaya çıkmış olması bizce makûl görülmektedir.

Mülemmanın beyit sayısı hususunda net bir bilgi yoktur. Ancak çeşitli ilimlere ait geniş kapsamlı terimler ansiklopedisi "*Keşşâfu İştîlâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm*" ile ünlü olan Hintli âlim et-Tehânevî (ö.1745?), mülemmanın beyit sayısını artırmanın câiz olduğunu zikrederek on beyit Arapça ardından on beyit Farsça söyleyen şairler de olduğunu belirtmiştir¹².

Fars Edebiyatı'nda mülemma h.IV. yüzyıl şairlerinin şiirlerinde az görülürken h.V. yüzyılın ikinci yarısı ile h.VI. yüzyılın ilk yarısı ve sonrasında daha çok şairin şiirlerinde görülür. Bu şairler arasında Senâî-i Gaznevî (ö.h.545), Abdülvâsi-i Cebelî (ö.h.555), Hâkânî-i Şirvanî (ö.h.595), Sa'dî-i Şîrâzî (ö.h.691), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.h.672), Hâfız-ı Şîrâzî (ö.h.792) ve Molla Câmî (ö.h.898) vardır¹³.

Fars Edebiyatı'nda mülemmalar h.VII. yüzyıla kadar sadece Arapça ve Farsça iken, h.VIII. yüzyılda Türkçe mülemmalar görülmeye başlanmış, daha sonraları ise farklı dillerde de mülemma şiirleri söylenmiştir¹⁴.

Ortaçağ'ın meşhur seyyahlarından İbn Battûta (ö.1369), Kırım seyahatinde Kıpçaklar'ı zikrettiği bir bölümde Azak Beyi'ne misafir olduğunu anlatırken mülemma hakkında şöyle bir bilgi sunar: "*...Ardından Arapça ilâhi söylemeye başladılar. Buna 'kavâl' diyorlardı. Daha sonra Farsça ve Türkçe okumaya başladılar ve buna da 'mülemma' diyorlardı...*"¹⁵ Burada da görüldüğü gibi yakın coğrafyada yaşayan milletler arasındaki dil ve edebiyat etkileşimi kaçınılmazdır.

Abdülvâsi-i Cebelî

İranlı şair Bediuzzamân Abdülvâsi' b. Abdülcâmî' Gurcistânî-yi Cebelî, Alevi hanedanına mensup olup Gurcistân'da doğmuştur¹⁶. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihi h.555/1160 olarak kaydedilmiştir¹⁷. Cebelî, Herat'a gitmiş ve yıllarca orada kalarak Nizamiye Medresesi'nde tefsir, hadis, fıkıh, kelam gibi zamanının çeşitli ilimlerini öğrenmiştir¹⁸. Cebelî'nin eserlerini inceleyen Zebihullâh-i Safâ, onun Arap ve Fars Dili Edebiyatları ile İslam kültürü hususunda çok iyi bir eğitim aldığını ifade etmiş ve bunun her iki dilde yazdığı seçkin nazım ve nesir parçalarında açıkça görüldüğünü belirtmiştir. Yine şairin Arapça nesir ve nazımdaki kaleminin gücüne vurgu yapmış, divanında bulunan bir Arapça şiir ile iki mülemmasını bunun en belirgin örneği olarak göstermiştir¹⁹.

Cebelî'nin divanının yanı sıra risâlelerden oluşan bir nesir koleksiyonu da mevcuttur²⁰. Ayrıca Ahmed Fâris eş-Şidyâk'ın (ö.1887) Arap edebiyatı üstadlarından seçme metinleri derlediği eserinde²¹ Cebelî'nin Herat halkına sitem ettiği Arapça bir risâlesi de bulunmaktadır. Arapça risâlesinin böyle bir koleksiyona dahil edilmesi de onun Arap dilini kullanımındaki maharetini göstermektedir.

Abdülvâsi-i Cebelî'nin divanında memdûhlarıyla olan ilişkisi dışında hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Memdûhları

arasında Gûrlu ve Selçuklu Sultanlarının, Maveraunnehir, Sîstân, Kirmân ve Loristân atabeklerinin, İran'ın doğusu, batısı ve güneyinden bazı emirlerin de bulunduğu otuz küsur kişi vardır²². Yine şairin methettiği önemli isimler arasında Tuğrul Tekîn b. Muhammed (ö.?), Behrâmşâh b. Mes'ûd-i Gaznevî (ö. 1157), Sultan Sencer (ö.1157) ve Arslanşah b. Kirmânşah (ö.1142) zikredilebilir²³. Bu bakımdan divanı onun dönemindeki tarihî bilgiler açısından önem taşımaktadır²⁴.

Cebelî, VI/XII. yüzyıl ortalarında döneminin edebiyatında Arapça kelime kullanımının yaygınlaşması açısından²⁵ şiir üslûbunun değişmesinde etkili olan Mes'ûd-i Sa'd (ö.1121), Ebu'l-Ferec Rûnî (ö.1107'den sonra) ve Senâî gibi üstadlar zümresinde yer almış ve onlar gibi bu alanda başarılı olmuştur. Ayrıca Cebelî her ne kadar usta bir kaside şairi olarak öne çıkmış olsa da, onun gazel söyleme hususundaki önemini göz ardı etmemek gerekir. Zira, Senâî gibi çeşitli vezinler, kafiyeler, mazmunlar ve temalarda çok sayıda gazel söylemiş ve Fars şiirinin bu çok önemli türüne bağımsızlık kazandırmıştır²⁶.

Cebelî'nin, özellikle kasîdelerinde büyük ölçüde tersî (iltizâm), muvâzene, cinas, tezât (tıbak), îhâm gibi lafzî belagat sanatlarından yararlandığı, seçkin şiirlerinde de teşbîh, istiâre, vasf ve medhi ustaca kullandığı görülmektedir. Ayrıca kasidede leffü neşr sanatını ilk kullanan şair olduğu da söylenmektedir²⁷. Ancak Cebelî'nin bazı şiirlerinde belagat sanatlarını kullanmada aşırıya gittiği görülür ki, bu da o şiirlerindeki mefhumların anlaşılmasını zorlaştırır²⁸.

Cebelî'nin Arapça kelimeler, terkîpler hatta cümleler kullanmada sınır tanımadığı bilinse de, bazı kasidelerinde, gazellerinin birçoğunda, rubaîleri, terkîb-i bendleri ve maktaatlarında sade ve akıcı bir üslûp da kullandığı görülür²⁹.

Abdülvâsi-i Cebelî'den Bir Mülemma

Cebelî'nin divanında bulunan iki mülemma kasidesinden biri şöyledir:

أَيَا فُرَّةَ الْعَيْنِ هَاتِ الْمُدَامَ	فَمَا الْعَيْشُ إِلَّا السُّرُورُ الْمُدَامَ
شِرَابِي كَهْ از غَايَتِ صَفْوَتَش	نَبِيْنِي چَوْبِرِ كَفِ نَهِيْ جَزْ كَهْ جَامِ
إِذَا فَاخَ طَيِّبَا أَرَاخَ الْحَشَى	وَإِنْ لَأَخَ لَأَيْلًا أَرَاخَ الظَّلَامِ
كَنْدِ شَخْصَ بِيچَارَهْ رَا زورْمَنْدِ	كَنْدِ طَبْعَ غَمْخَوَارَهْ رَا شَادِ كَامِ
إِذَا مَا عَالَاهُ الْحُبَابُ النَّقْيِ	عَقِيْقُ مُذَابُ وَدُرُّ نُوَامِ

منه بر زمان و جهان دل که نیست
 فما لُبْتُ بَرَقِ سَرَى فِي الدُّجَى
 مخور تساتوانی غم روز کار
 وَ قُمْ نَسْتَطِبُّ عَيْشَنَا سَاعَةً
 بخاصه که دمساز و همراز ماست
 جَمِيلُ الْمُحَيِّى طَرِيُّ الصَّبَى
 دو جراره دارد چو مشک سیاه
 وَ خَصْرٌ كَقَلْبِي يُقَاسِي الصَّدى
 برخ ماه تابان بلبل لعل ناب
 فَالْحَاطُءُ دَاعِيَاتُ الْهَوَى
 کند صید دلهای مارا همی
 إلام الفتاوى لِحُكْمِ الْهَوَى
 گهی حال آباد کرده خراب
 أَلَمْ يَكُنْ أَنْ أَسْتَفِيدَ الْمُنَى
 نهم رحل بر بُخْتِيانِ عَرِيْقِ
 نَواجِ إِذَا أَرْقَلَّتْ أَوْ سَوَّرَتْ
 چو آذر بتندی چو تُنْدَرِ بِيالِگِ
 فَالْقِي أَدَى الصُّبْحِ أَنْقَالَهَا

زمان را قرار و جهان را مقام
 وما مَكُنْتُ طَيْفٍ يُرَى فِي الْمَنَامِ
 همی خور بشادی می لعل فام
 لِقُرْبِ الْغَوَانِي وَ شُرْبِ الْمُدَامِ
 بتی خوش زبان و مهی خوش خرام
 مَلِيحُ النَّتَّي رَقِيْقُ الْقَوَامِ
 دو رخساره دارد چو ماه تمام
 وَ طَرَفٌ كَجِسْمِي يُعَانِي السَّقَامِ
 بقدر سرو نازان بپرسیم خام
 وَ أَلْفَاظُهُ بَاعْتِثَاتُ الْغَرَامِ
 که از خال دانه، که از زلف دام
 عَلَى رَغْمِ أَنْفِ الْمَعَالِي، إلام
 گهی نفس آزاد کرده غلام
 بِجَوْبِ الْفِيَّافِي وَ قَطْعِ الْإِكَامِ
 بتگ چون شمال و بتن چون شهم
 سَبَقْنَ النُّعَامِي وَ قُفْنَ النُّعَامِ
 چو اختر بتیزی چو صر صربگام
 بِيَابِ الْأَمِيرِ الْأَجَلِّ الْهُمَامِ^۳

1 Ey sevgili! Şarap getir, zira yaşam şarabın verdiği kesintisiz hazdan başka bir şey değildir.

2 Son derece hâlis şarabı göremezsin, eline kadehin dışında bir şey koymadığın zaman,

3 (Öyle bir şarap ki), kokusu yayılırsa içi rahatlatır, gece parlarsa karanlığı aydınlatır.

4 Çaresiz insanı güçlü, kederli insanı mutlu kılar.

5 Üzerinde saf köpükler yükseldiği zaman, âdeta eritilmiş akik ve bir çift inci.

6 Zaman ve dünyaya gönül bağlama; zira zaman için istikrar, dünya için makam yok.

7 Ne zifiri karanlıkta geçip giden şimşegin, ne de uykuda görülen ışığın (rüyanın) kalıcılığı var.

8 Gücün yettiğince feleğin gamını çekme, lâl rengi şarabı mutlu bir şekilde iç.

9 Kalk bir süre bile olsa haz alalım hayattan, güzel kadınlar ve şarapla,

10 Özellikle tatlı dilli ve güzel (nazlı) yürüyen sevgili her dâim yanımızda,

11 (Öyle bir sevgili ki), yüzü güzel, teni körpe, salınması hoş, endâmı zarîf (ince),

12 Misk gibi kokan zülüfleri, dolunay gibi yanakları var,

13 Susuzluktan acı çeken kalbim gibi (kırılğan) bir beli, hastalıktan muzdarip olan bedenim gibi (direnen) bir bakışı (var).

14 Yanağı parlayan ay, dudağı lâl gibi; boyu nazlı servi, göğsü saf gümüş gibi,

15 Bakışları aşkı çağırır, sözleri sevdaya salar.

16 Kâh ben yemiyle, kâh zülûf tuzağıyla avlar gönüllerimizi,

17 O halde yüce mevkilerin inadına, aşkın hükmünü veren fetvalar nereye kadar? Niçin?

18 Bazen âbâdı viraneye, bazen özgürü köleye çevirir,

19 Artık çölleri dolaşıp, tepeleri aşarak arzulardan yaralanmamın vakti gelmedi mi?

20 Yolluğumu koyuyorum, koşuda kuzey rüzgârı gibi, vücudu çevik, asîl develer üzerine,

21 Öyle hızlı develer ki, hızlandığı zaman güney rüzgârını geride bırakıp deve kuşunu geçerler.

22 Ateş gibi süratli, sesi gökgürültüsü gibi, Ahter yıldızı gibi parlak, adımı fırtına gibi,

23 Sabah vakti, yüklerini Yüce emire götürürüm.

"Mutekârib" vezninde nazmedilen bu kasidenin dâhilî plânına bakıldığında, şairin Arap Edebiyatındaki geleneksel kasideden etkilendiğini söylemek mümkündür. Zira bu kaside şarap ve sevgili tasviri ile başlayan bir nesîb (teşbîb) bölümü, yolcuğunu anlatıp atını tasvir ettiği bir rahîl (tasvir) bölümü ve kasidenin asıl konusu olan medih bölümünden oluşmaktadır. Ancak şairin bir girizgâh ile medih

bölümüne geçiş yaptığı görülse de kasidede bu bölümün devamı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bütünlük açısından ele aldığımızda söz konusu mülemma kasidenin devamının elimize ulaşmamış olabileceği kanaatindeyiz. Nitekim yazma eserlerin karşılatırmasını yaparak Cebeli'nin divanını derleyen muhakkik de, şairin bazı şiirlerinin bulunduğu nüshalarda eksiklikler olabileceğini tespit etmiştir³¹.

Mülemmanın muhteviyatına bakıldığında rindâne bir üslûbun varlığından söz etmek mümkündür. Zira dünyanın gelip geçici olduğunu, makamın ve şöhretin öneminin olmadığını ifade eden şairin, şarap içerek ve güzel kadınlara yönelerek yaşamdan zevk almanın önemini dile getirdiği görülmektedir.

Cebeli'nin, sevgiliyi tasvir ederken جميل المحيى (yüzü güzel), رقيق الحاظه (endami zarîf) gibi müzekker (eril) sıfatları ve yine الحاظه (bakışları), الفاظه (sözleri) gibi tamlamalarda eril olan هُ (o erkek) zamirini kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla sevgilinin neden bir kadın değil de erkekmiş gibi tasvir edildiği sorusu akıllara gelmektedir. Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında zaman zaman görülen bu durum, edebiyatta güzellik timsali olarak sevgili tipinin idealize edilmesi geleneğinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Bir başka deyişle burada önemli olan sevgilinin cinsiyeti değil hayâl edilen ideal güzelliğin tasviridir. Zira şair sevgili tasvirine geçmeden hemen önceki "Kalk bir süre bile olsa yaşamımızdan zevk alalım, şarap içerek ve güzel kadınlara yakınlaşarak" beyitinde "güzel kadınlar(العواني)" ibaresini kullanmıştır. Bu da şairin hemcinsini değil, hayâlindeki güzel ve ideal kadını tasvir ettiğini göstermektedir.

Cebeli'nin, söz konusu mülemma kasidesinde Arapça bilgisini ustaca kullandığı ve başarılı tasvirler yaptığı gözden kaçmamaktadır. Ayrıca şiirini nazmederken belagat sanatlarından da etkin bir şekilde yararlandığı görülmektedir. Nitekim şair mülemmasının daha ilk beyitinde (يا قُرَّةَ الْعَيْنِ) "Ey göz aydınlığı (göz bebeği, göz nuru)" anlamına gelen ibare ile sevgiliyi kastederek istiare sanatı yapmıştır. Yine ilk mısranın son tefilesinde "şarap" anlamına gelen "المُدَام" kelimesi ile, ikinci mısradaki "kesintisiz, sürekli, devamlı" anlamına gelen "المُدَام" sözcüğünü kullanarak tam cinas yapmıştır.

Kasîdenin geneline bakıldığında hem Arapça hem Farsça beyitlerde bir mûsikî, ahenk ve uyum göze çarpmaktadır. Zira şair, birkaç beyit hariç her beyitin mısraları arasında paralel bir şekilde vezin birliği

yaparak muvâzene sanatını başarılı bir şekilde tatbik etmiştir. Kasidenin üçüncü beyitinin mısraları arasında "فاح" ile "لاح", "طيبا" ile "ليلا" ve "راح" ile "راح" sözcüklerindeki vezin uyumu, şairin çokça kullandığı muvâzene sanatına örnek gösterilebilir. Ayrıca şairin bu sanatı Arapça beyitlerde de sık sık kullanması, dile olan hâkimiyetini ve kelime dağarcığının zenginliğini açıkça göstermektedir.

Sonuç

Yakın coğrafyada yaşayan milletlerin dil ve edebiyat açısından karşılıklı etkileşimi kaçınılmazdır. Geçmişten bu yana İslam medeniyetinin tesiri altında kalan Fars Edebiyatı'nda, bir ilim dalı olarak öne çıkan Arapça'nın öğrenilmesi ve kullanılması bir ayrıcalık olarak görülmüştür. Bunun doğal bir sonucu olarak şairler Farsça şiirleri arasına Arapça mısra ya da beyitler serpiştirmişler ve böylelikle mülemma şiiri X. yüzyılda Fars Edebiyatı'nda ortaya çıkmıştır. Ancak Abbasî Dönemine tekabül eden bu dönemde Farsça'nın Arapça'ya etkisi bilinse de, mülemma türü şiir Arap Edebiyatı'nda görülmemektedir.

Fars Edebiyatı'nda Arapça bilgisini etkin bir şekilde kullanan seçkin şairlerden Cebelî'nin başarılı tasvirler yaptığı ve edebî sanatları ustaca kullandığı mülemma kasidesi, onun Arap diline olan hâkimiyetini ve kelime dağarcığının zenginliğini açıkça göstermektedir. Ayrıca ülkemizde yeterince incelenmeyen mülemma şiiri, Farsça ile Arapça arasındaki dil ve edebiyat etkileşimini yansıtması açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- ‘Akkâvî, İn‘âm Fevvâl, *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal fi ‘Ulûmi’l-Belâğa*, Dâr’ul-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2.bs, Beyrut 1996.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *eş-Şihâh*, thk. Ahmed Abdulğafûr ‘Atţâr, c.IV, Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, 4.bs., Beyrut 1987.
- el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘Ayn*, thk. Mehdi el-Mağzûmî, c.II, Dâr ve Mektebetu’l-Hilâl, Beyrut Bty.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah, *Rihletu İbn Battûta*, nşr. Ekâdîmiyyetu’l-Memleketi’l-Mağribiyye, c.II, Rabât 1417 h.
- İbn Dureyd, Ebûbekr b.el-Hasan, *Cemheretu’l-Luga*, thk. Remzî Munîr Ba‘lebekkî, c.II, Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, Beyrut, 1987.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Ebî Fađl, *Lisânu’l-‘Arab*, c.VIII, Dâru Şâdir, 3.bs, Beyrut 1414 h.
- er-Râdûyânî, Muhammed b.‘Omar, *Kitâb Tercümâni’l-Belâğa*, nşr. Ahmed Ateş, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1949.
- Rasûlî, Hücet, *Mülemma‘ der Şi ‘r-i Farsî*, byy. 1396.
- Safâ, Zebihullâh, *Tarih-i Edebiyât der İnan*, c.II, 13.bs, Tahran 1373.
- Safâ, Zebihullâh, *Divân-i Abdolvâsi-‘i Cebelî Be İhtimâm u Teshîh u Te‘lîk*, İntişarât-i Emîr-i Kebîr, 2.bs, Tahran bty.
- eş-Şidyâk, Ahmed Fâris, *et-Tuhfetu’l-Behiyye ve’t-‘Turfetu’s-Şehiyye*, Dâru’l-Afâki’l-Cedîde, Beyrut 1981.
- Tibyâniyân, *Dânişnâme-i Edeb-i Farsî; Edebî Farsî der Afganistan*, c.III, Tahran 1378.
- et-Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâfu İşılâhâti’l-Funûn ve’l-‘Ulûm*, çev. Abdullah el-Hâlidî, Beyrut 1996.
- Yakub, Emîl Bedî‘, *Mevsûa‘tu ‘Ulûmi’l-Luğati’l-‘Arabiyye*, c.IX, Dâr’ul-Kutubi’l-‘İlmiyye, 9.bs, Beyrut 2006.
- ez-Zemaşşerî, Ebu’l-Kâsım, *Esâsu’l-Belâğa*, thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sûd, c.II, Dâr’ul-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut 1998.

- ¹İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh*, thk. Ahmed Abdulgafûr ‘Attâr), Beyrut 1987, c.IV, s.1281; Muhammed b. Ebû Faḍl İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, Beyrut 1414 h., c.VIII, s.324.
- ²Ebu'l-Kâsım ez-Zemaḥşerî, *Esâsu'l-Belaga*, thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sûd, Beyrut 1998, c.II, s.181.
- ³ Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-‘Ayn*, thk. Mehdi el-Maḥzûmî, Beyrut Bty., c.II, s.155; Ebûbekr b. el-Hasan İbn Dureyd, *Cemheretu'l-Luga*, thk. Remzî Munîr Ba‘lebekkî, Beyrut, 1987, c.II, s.949; İbn Manzûr, *a.g.e.*, s.325.
- ⁴ *Ayn eser*, s.325; el-Ferâhîdî, *a.g.e.*, s.155; el-Cevherî, *a.g.e.*, s.1281; İbn Dureyd, *a.g.e.*, s.949.
- ⁵Emîl Bedî‘ Yakub, *Mevsûa‘tu ‘Ulûmi’l-Lügati’l-Arabiyye*, Beyrut 2006, s.81.
- ⁶ İn‘âm Fevvâl ‘Akkâvî, *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal fî ‘Ulûmi’l-Belaga*, Beyrut 1996, s.522,523.
- ⁷ *Ayn eser*, s.523.
- ⁸ Hüccet Rasûlî, *Mülemma’ der Şi’r-i Farsî*, byy.1396, s. 9.
- ⁹ *Ayn eser*, s. 9.
- ¹⁰ Muhammed b. ‘Omar er-Râdüyânî, *Kitâb Tercümânu’l-Belaga*, nşr. Ahmed Ateş, İstanbul 1949, s.107.
- ¹¹ *Ayn eser*, 34.
- ¹² Muhammed b. Ali et-Tehânevî , *Keşşâfu İştilâhâti’l-Funûn ve’l-‘Ulûm*, çev. Abdullah el-Hâlidî, Beyrut 1996, s.1643.
- ¹³ Hüccet Rasûlî, *a.g.e.* s. 10.
- ¹⁴ Detaylı bilgi için bkz.Hüccet Rasûlî, *a.g.e.*
- ¹⁵ Ebû Abdullah İbn Battûta, *Rihletu İbn Battûta*, nşr. Ekâdimiyyetu’l-Memleketi’l-Magribiyye, Rabât h.1417, c.II, s.222,223.
- ¹⁶ Zebihullâh-i Safâ, *Tarih-i Edebiyât der İnan*, Tahran hş. 1373, c.II, s.650.
- ¹⁷ Zebihullâh-i Safâ, *Divân-i Abdolvâsi’-i Cebeli Be İhtimâm u Teshih u Te’lik*, Tahran 1339, s.17.
- ¹⁸ Tibyâniyân, *Dânişnâme-i Edeb-i Farsî; Edebî Farsî der Afganistan*, Tahran 1378, c.III, s.687.
- ¹⁹ Zebihullâh-i Safâ, *Divân-i Abdolvâsi’*, s.15.
- ²⁰ Tibyâniyân, *a.g.e.*, s.688.
- ²¹ Ahmed Fâris eş-Şidyâk, *et-Tuhfetu’l-Behiyye*, Beyrut 1981, s.170.
- ²² Tibyâniyân, *a.g.e.*, s.687.
- ²³ Zebihullâh-i Safâ, *Tarih-i Edebiyât*, s.651.
- ²⁴ Tibyâniyân, *a.g.e.*, s.687.
- ²⁵ Zebihullâh-i Safâ, *Tarih-i Edebiyât*, s.651.
- ²⁶ Zebihullâh-i Safâ, *Divân-i Abdolvâsi’*, s.22,23.
- ²⁷ Tibyâniyân, *a.g.e.*, s.688.
- ²⁸ Tibyâniyân, *a.g.e.*, s.688.

²⁹ Zebihullâh-i Safâ, *Divân-i Abdolvâsi'*, s.21,22.

³⁰ *Aynı eser*, s.485,486.

³¹ *Aynı eser*, s.4,5.